

від знайомих, стереотипних патернів і знайти альтернативні, більш ефективні способи взаємодії.

Література

1. Журавлев А.А., Купрейченко А.Б. Нравственно-психологическая регуляция экономической активности / А.А. Журавлев, А.Б. Купрейченко. – М.: Изд-во «Институт психологии РАН», 2003. – 436 с.
2. Орлов Ю.М. Восхождение к индивидуальности / Ю.М. Орлов. – М., 1991. – С. 156-175.
3. Солдатова Г.У. Социальная компетентность в психологии и педагогике: когнитивный, мотивационный и волевой аспекты // Сборник материалов научно-практической конференции «Социальная и профессиональная компетентность руководителей образовательных учреждений» / Под ред. Г.У. Солдатовой, Т.А.Лютой, А.И. Шепиной. – М., 2006. – С. 3-17.
4. Титаренко М.Т. Життєвий світ особистості: у межах і за межами буденності / М.Т. Титаренко. – К.: Либідь, 2003. – 376 с.

РАЦІОНАЛЬНЕ ТА ЕМОЦІЙНЕ У ЗДОРОВОМУ ГЛУЗДІ БУДЕННОЇ СВІДОМОСТІ: ПОНЯТТЄВЕ ВИЗНАЧЕННЯ І ДІАГНОСТИКА

Скребець Василь Олексійович

доктор психологічних наук, професор, завідувачий кафедри екологічної психології та психічного здоров'я Чернігівського державного педагогічного університету ім. Т.Г. Шевченка, м.Чернігів, Україна

Категорія “здорового глузду” в екопсихологічному контексті розглядається нами як ґрунтовна функціональна складова буденної свідомості [10]. Безумовно, вона потребує спеціальної уваги й вивчення не тільки в екологічній, але і в соціальній та практичній психології, особливо там, де торкаються проблем буденної свідомості, психології повсякдення.

За філософськими уявленнями [3] реальність повсякдення представляється двома вимірами свідомості: її душевно-духовною сферою (буттєвості) – така сама реальність, як і друга її складова – емпірично-речове функціонування (побутовання). Отже “бути” (я єсьм) і “здійснювати буття” (функціонувати у повсякденні) є симультанні категорії людського буття, що змістовно відрізняються сутнісними ознаками свідомості. Якщо у першій площині, здебільшого, йдеться про душевно-духовний зміст людського існування, то у другій – мають на увазі предметно-емпіричне наповнення життєдіяльності, зрештою, того самого буття і досвіду людини, що і в попередньому випадку. У свідомості реальне буття “не розплавляється в суцільній нерозрізненості” цих складових, а набуває форм сумірності по відношенню до іншого буття. “Занурюючись у свій власний душевний досвід, ми виявляємо свого *причетність* (виділено спеціально нами – В.С., бо це одна з основних характеристик екологічної свідомості) до реалій, які перевищують нас і мають духовну природу” [3,с.8]. До речі, це було помічено й доведено також і нашим дисертаційним дослідженням [11].

Предметно-емпіричне повсякдення в побутових осмисленнях людей фоново інтоноване духовним, у ньому завжди присутня глибока таємничість культурно-історичного, адже функціонально воно є свого роду “екраном” душевного, його опертям в емпіричному бутті. Душевно-психічне у даному контексті виступає як основа духовного, культурно-історичного, ментального. Завдяки цьому вся ноуменальна глибина світу повсякденності (вічно повторюване коло турбот, напружено-рутинна праця, орієнтація на корисність, схематизм

повсякденного досвіду) у здоровому глузді набуває душевного й духовного сенсу, надаючи йому цілісності, розумної впорядкованості, емпіричності.

Отже, здоровий глузд – поняття з повсякденної практики, що здається зрозумілим уже з першого погляду, та, водночас, воно досить складне і при всьому цьому є визначальним, особливо у повсякденні. За його допомогою людина орієнтується у довіллі, приймає рішення, діє. Саме здоровий глузд оцінює вчинки, приймає норми, виробляє власні стандарти, санкціонує уявлення як про себе, так і про все на світі. Його роль і значення у поведінці та діяльності людей важко переоцінити, бо саме він, здоровий глузд, є основою душевно-духовного буття і предметно-речевого буттєвості. Здоровий глузд – це орієнтир, який дозволяє людині проходити лабіринти її життєвого шляху. Прийнято вважати, що в основі його лежить розсудок, який використовує сенсорне сприйняття та емоційність почуттів в межах набутого власного досвіду людини.

Здоровий глузд легко довіряє своєму досвіду і досить скептичний до чужого світосприйняття і світобачення, особливо, якщо останнє не перевіряється у власному його розумінні. Він дуже обережний щодо будь-яких позаемпіричних, чуттєво-рефлексивних доводів, що не вкладаються у світ повсякденності, але саме через орієнтацію на очевидне і спрощене він у складі буденної свідомості може приймати на віру загадковості, містифікації, забобони та сприяти збереженню й поширенню пересудів, марновірств, оманів і помилок.

Змістовно здоровий глузд проникається особистісними сенсами людини, індивідуалізовано відтворює реалії та відношення особистості до дійсності. У здоровому глузді сконцентровані особистісні сенси, які опосередковують усвідомлення “значень” предметного світу [6] “для мене”, “для власного Я”. Здоровий глузд *a priori* уже збагачений попереднім досвідом, як і позасобистісними знаннями про світ, включає уявлення про явища, предметні речі, дії і вчинки, поняття норм, ролей, цінностей, ідеалів.

У складі здорового глузду (або в ньому, як в одній із форм прояву свідомості) особистісні сенси детермінують відношення людини до світу в залежності від її віку, розвитку, соціального статусу, але і в залежності від її потреб, емоцій, фіксованих установок. Проте, здоровий глузд іде далі особистісних сенсів, він уособлює та деперсоніфікує (орієнтує на об'єктивні “значення”) емпірику сприйняття дійсності, тим самим визначає суб'єктивне ставлення, яке у свою чергу лягає в основу сенсоутворювальних мотивів. Здоровий глузд ніби зв'язує та узгоджує об'єктивно наявне з суб'єктивно ціннісним (буття з буттям або душевно-духовне з предметно-речовим) і тим самим визначає їх адекватність у контексті конкретної ситуації. Тому здоровий глузд, як правило, “значеннєво” виявляється в одному знаменнику для більшості людей конкретної культурно-історичної спільноти, хоча й може нести індивідуально-особистісне забарвлення.

Проявляється здоровий глузд, зазвичай, у судженнях, поясненнях, інтерпретаціях, але й у діях, настановах, вчинках. Для суб'єкта він не завжди повністю відкритий, не до кінця усвідомлений, “живий” (без заготовок або й з ними), динамічний. Його б назвати на просто “здоровий глузд”, а “логіка здорового глузду”, бо слово “логіка” вказує на пошуковість прийомів і способів доведення суджень, їх вироблення і застосування. У здоровому глузді проявляється вся повнота аналітико-синтетичної діяльності людського мислення.

Як думка відноситься до мислення, так і “глузд” (який ми називаємо “здоровим”) відноситься до логіки. Засоби логіки у здоровому глузді, безумовно наявні, а чи зводиться він до логіки і розсудку – це ще питання.

У філософському контексті значне місце при тумаченні здорового глузду відводиться розсудку. Ми вже говорили, що завдяки здоровому глузду вся ноуменальна глибина світу повсякденності зберігає себе у душевному й духовному, надаючи йому змісту власне розсудкової визначальності. Але ж при цьому розсудок використовує усе багатство сенсорних сприйнятів та емоційність почуттів в межах набутого емпіричного досвіду. Тут втручається два поняття: емпірика і досвід, хоча ми їх і поєднали в одному – “емпіричному досвіді”.

Поняття “емпіричного” більш складне, ніж “досвід” і використовується як у широкому, так і в узькому значенні [9]. Вузьке значення емпіричного зводиться до інформації, яку ми отримуємо через органи чуття, це так звані “чуттєві дані”, “дані спостереження”. У цьому смислі всі теорії, як і наукові поняття є “надемпіричними”, бо виходять за межі того, що можна спостерігати чуттєво (молекули, атоми, свідомість, мислення, як і всі інші психологічні категорії не доступні для прямого сенсорного сприйняття). В широкому розумінні поняття “емпіричного” є таке, що може перевірятися експериментально. З цього уявлення емпіричне не є “надемпіричним”, воно з'являється в досвіді, який сягає за межі емпіричного (хоча там є у наявності) – досвід духовно-практичного освоєння дійсності: емпіричний досвід є лише частина життєвого досвіду людини.

З огляду на сказане, зрозуміло, що здоровий глузд не зводиться до розсудку і не є суто емпіричним утворенням самосвідомості. Більше того, він залучає та узгоджує

у світобаченні людини серце і розум, почуття й розсудок, реальне й уявлене, матеріальне і духовне. Тому він є виміром реального образу людського життя, де інтегрується світ речей, подій і явищ, світ каузальної необхідності і свободи, доцільності й випадковості (якщо для буденної свідомості, то на рівнях очевидностей). На цих рівнях здоровому глузду у свідомості при-*відкрита* буттєва істина, про-*ступає* світло розуміння, про-*никає* сенс життя, пере-*ходить* душа в моральність, злагоду, внутрішню гармонію. Зрештою, набуває духовної сенсовності.

Відомо, що людській натурі окрім розсудковості притаманні як гострі пристрасті (потреби, потяги, бажання), так і тверезий розум, жорстка воля. При всьому цьому, здоровий глузд (бо він є “здоровий”) прагне не дозволити якійсь частині людської природи брати гору над іншими, він схильний до встановлення рівноваги, узгодженості, доцільності (хоч і не завжди це вдається). Буває, що трапляється людина-продуман, у якій здоровий глузд зведений до культу, коли на кожному кроці розсудливість і здоровість, поміркованість і розсудковість – це стає просто нудно. Тому у самому здоровому глузді можуть поперемінно чергуватися, в якості домінуючих, розум, розсудок, емоції і почуття.

Поняття “здоровий глузд” має ще й іншу складову (не тільки це “здоровий”, а ще й “глузд” – “смісл”). У цьому значенні здоровий глузд як би виписує людину, її поведінку і діяльність в реальний світ речей, подій і явищ. Звісно, що не розумно ігнорувати ті самі тіла й об'єкти, події і явища, які мають власну логіку і сутність, свої залежності і впливи. Тут необхідна розсудковість, уміння враховувати і розраховувати, стимулювати себе і стримувати, уникати чи впливати. Звичайно, що все це “робота” розуму й розсудку.

Проте, у даному випадку розсудок, як сказали б філософи, вступає у діалектичне протиріччя з чуттєвістю – серце і розсудок непримиренні. Якщо розсудок є труна для серця, то “серце для розсудку - западня” (І.Северін). Розкладаючи, усикаючи, витісняючи власне людські почуття, розсудок підставляє себе на їхнє місце. Зі слів К.Вільонаса ми знаємо, що емоції були первинними по відношенню до мислення й розуму [2]. Розуму ж засобами розсудку неодмінно хочеться посісти центральне місце в людській істоті, бути замість серця. Як у К.Маркса: панівне положення приватної власності та відчуження (що є породженнями розсудкової діяльності) сприяють тому, що на місце всього багатства людських почуттів приходить одне почуття – “володіння”. Йдеться не про психологічну чи економічну характеристику цього почуття, а про те, що з появою означеного розсудкового феномена (панування приватної наживи) витісняються і пригнічуються всі інші почуття.

Розсудок, яким би він не був, хоч в ім'я необхідності, хоч задля доцільності, хоч заради суб'єктивної потреби, – здатністю своєю схильний абстрагувати й аналізувати дійсність, стверджувати себе. Натомість людське почуття без-розсудне, як у О.Толстого – “козь любивши, так без рассудку”. Розсудок норовить верховенствувати. Навіть коли просто обговорюються почуття, розсудок береться їх називати, оцінювати, співвідносити і т.д., тобто брати під себе. Хоча не викликає сумніву і те, що спроможність

до суджень є невід'ємною частиною здорового глузду, а відсутність її, за І.Кантом – “нездоланною дурістю”.

Всі ми знаємо з власного досвіду, що спроможність до суджень, розсудливість людини у її здоровому глузді не тільки “вписує” людину в логіку упредметненого світу та соціуму, але й не дозволяє людині “розтворитися” у світі зваб і реалій або над усе служити їм. Логіка здорового глузду не дозволяє людині цілком і повністю підпорядковувати світ суб'єктності вимогам і сенсам уречевленої дійсності, а з іншого боку, не допускає, щоб суб'єктність повністю ігнорувала вимоги емпіричного світу. Здоровий глузд враховує не тільки предметність об'єктивних реалій дійсності, а й реалізує *включеність* людини у світ речей, подій, суспільних явищ, здійснює таку конгруентність на взаємо- узгоджених умовах духовності людини й екології життєвого її середовища, навіть не розчленюючи їх. Адже цей процес лишається у свідомості, здебільшого, не розгорнутим, а імпліцитним, згорнутим, скритним, бо “суцше не ділиться на розум без залишку” (Й.Гете), залишаючи у духовному (а може в душевному) щось неочевидне, хоча й емпірично вирадливе.

Духовна сфера особистості не обмежується інтелектуальною діяльністю людини, а включає ще й контекст культури, світоглядні імперативи, безкінечну гаму зв'язків і відношень суб'єкта з іншими людьми, як і спроби усвідомлення свого місця й ролі у реальному світі і за його межами. Одними із сутнісних складових духовності є: психологічний склад світобачення, етнічна ментальність, типаж національного характеру, моральні почуття, інші складові і чинники.

Якщо розсудок – бездуховний, бо це є процес, що здійснює операцію розуму (абстраговано-узагальнене аналізування), йому не притаманні “почуття міри” і взагалі “почуття”, а лише *ratio*, то й ділити він усе суцше на себе без залишку не збирається. То ж, якби здоровий глузд всіляко забезпечувався лише розсудком, то він, за рахунок нехтування чуттєвим, втратив би і першу, й другу свою складову – був би він і не “здоровим”, і не “глуздом” (це могло би бути “повним безглуздя”).

Впорядковує розсудок у здоровому глузді почуття і розум. Розсудок в межах здорового глузду має розумно співвідносити своєю дією ту чи іншу моральну норму, моральне почуття. Це і є те, що лишається у частці від ділення суцшого на розум (“розум” тут виступає у якості розсудку). На це можна подивитися і з іншого, протилежного боку: розум помножений на моральні почуття дає суцше, саме те суцше, що є у здоровому глузді. Отже, моральна компонента є векторною у здоровому глузді.

Мораль – це нормативна форма суспільної свідомості і вид соціальних стосунків (зокрема, моральних). Іншими словами, регуляція людських дій і вчинків у суспільній практиці здійснюється за допомогою моральних норм. Здоровий глузд співвідносить поведінку і діяльність з тими чи іншими моральними нормами та оцінює їх привселюдно, у суцшому, в соціумі, де вони (ці норми) склалися. На відміну від правових норм, виконання моральних вимог санкціонується лише формами духовного впливу (суспільної оцінки, осуду, визнання, зневаги і т.п.), адже ціннісне обґрунтування, що

в них міститься, надходить від загальнолюдських уявлень добра і зла, правди, справедливості, честі, совісті. На думку російського філософа М.К.Михайловського “по-руськи со-весть и со-знание, в суцності, одно и то же слово” [7, с.384].

Найближчою до здорового глузду морально-почуттєвою нормою є совість, як поняття моральної свідомості, бо вона є не що інше, як переконаність людини в тому, що є добро, а що зло. Совість, як моральне почуття, слугує цензором свідомості щодо етичності ставлень і дій людини, її моральної відповідальності за свої вчинки і поведінку вцілому. Якщо вона (совість) безпосередньо лягає в основу здорового глузду людини, то вона (совість) стає усвідомленим виразом особистості здійснювати моральний самоконтроль, самостійно формувати для себе моральні обов'язки, вимагати від себе їх виконання, адекватно само- оцінювати власні бажання, дії, вчинки. Певно, можна сказати, що розсудок підтриманий і наповнений моральними почуттями (совістю, зокрема) і є здоровий глузд. Очевидно, що здоровий глузд у кожній людині є інтегрований образ її розуму, органічно вплетеного в особливий лад душевно-духовного світу, власний досвід якого залуцає і причацає особистість до істини, моралі, правди, добра, краси, гармонії.

Здоровий глузд, врешті-решт, устремляється до істини і правди. Психологічні дослідження свідчать [5] про те, що слов'янський дух у здоровому глузді тягнеться до встановлення істини, яку не поділяє з поняттям правди. У нашому менталітеті поняття правди суб'єктивно передбачає два різновиди: “правда-істина” і “правда-справедливість”. Якщо перша – є не саме буття, а буття пізнане, проговорене, висказане, то друга, “правда-справедливість”, – це така істина, яка становиться предметом особистого відношення, суб'єктивної оцінки за шкалою “добро-зло”. Скоріш, вона і є формотворною для здорового глузду.

Цікавими у цьому відношенні є слова О.О.Ухтомського, які наводить В.П.Зінченко: “... чи можна сказати, що серце засвоює правду. Чи не буде це схожим на однобічність, як то: розуму відкривається істина? Істина відкривається діяльнісному духу настільки, наскільки він очищає своє серце, а потім розум, тобто волі, серцю і розуму разом взятим” [4, с.95]. Значить істина, - заключає В.П.Зінченко, - відкривається діяльнісному духу, що обирається(?), що орієнтується(?) на душу з усіма її атрибутами. Слова “обирається” та “орієнтується” хоч і взяті В.П.Зінченко під питання, та все ж духовна сфера людини у здоровому глузді і ґрунтується, і орієнтується, й опирається на її душевні сили.

На підставі проведеного аналізу можна схематично окреслити структуру категорії здорового глузду психологічно, де сутнісними складовими є *розумовість* і *почуттєва* (емоційна сфера) людини.

Здоровий глузд людини знаходиться у складі її психічної сфери, зокрема, моральної, екологічної, суспільної і т.д. свідомості. Своїми зв'язками особистісних сенсів, змісту духовно-душевного життя та емпіричного досвіду він *запобігає до розсудкової діяльності, яка у свою чергу підтримується розумом та почуттями*. За участі чуттєвості і розуму розсу-

дкова діяльність, як спосіб осягнення дійсності, забезпечує особистості адекватність суджень, вчинків і дій. У такий спосіб здоровий глузд набуває сенсовності у складі буденної свідомості через сукупність загальноприйнятих, інколи неусвідомлених, але доцільних засобів відтворення дійсності.

Функціонально здоровий глузд, як і психіка загалом, має динамічний вияв, характерну мозаїку властивостей та ознак, що забезпечують орієнтування людини у довкіллі. Саме у здоровому глазу реалізуються функціональні можливості психіки, що спрямовані на пошуки доцільних форм реагування. Адекватність, як і доцільність реагування пов'язані з безпосереднім відтворенням, психічною рефлексією сприйнятого, переживанням та активним включенням суб'єкта в об'єктивну сферу реалій життєдіяльності. У такому розумінні функціональних проявів здорового глазу важливого значення набувають психологічні механізми уособлення образів світу через переживання дійсності.

Психологічні механізми уособлення, або суб'єктності образу світу ще на стадії його новоутворення й первинного розвитку вивчалися нами у зв'язку з віддаленими наслідками екологічної катастрофи та отримали своє глумачення у понятті *компліцитності* (причетності) екологічної свідомості [10]. Значущі *переживання* також вивчалися нами у цьому ж зв'язку [10].

Здоровий глузд, таким чином, функціонує в межах його доступних валентностей: відповідних переживань та уособлень (компліцитності) реалій і норм життєдіяльності, розумової та чуттєво-емоційної їх рефлексії.

Виходячи зі сказаного, ми розробили діагностичну методику для вимірювання чуттєвих (емоційних) і раціональних (розумових) складових здорового глазу. Подаємо методику у відповідності до вимог експертизи психодіагностичного інструментарю.

Тестова методика діагностики здорового глазу «Р-4С»

1. Параметричне визначення методики

1.1. Предметна віднесеність: проєктивний психодіагностичний тест.

Теоретичний конструкт: Здоровий глузд людини знаходиться у складі її психічної сфери, зокрема, буденної свідомості людини. Своїми зв'язками особистісних сенсів, душевно-духовної сфери та емпіричного досвіду він запобігає до розсудкової діяльності, яка у свою чергу підтримується розумом та почуттями. За участі чуттєвості та розуму здоровий глузд, як спосіб осягнення дійсності, забезпечує особистості суб'єктивну адекватність суджень, вчинків і дій у її повсякденній практиці.

1.2. Стимульний матеріал методики використовує психосемантичні проєкції розуму (Р) та чотирьох душевних стихій, як форм прояву почуттів (4С), метафорично втілених векторами: «сили», «серця», «спокою» та «сексу» в суб'єктивних оцінюваннях 8 тестових понять та 2 допоміжних. Тестові поняття взяті із двох сфер буття людини: **видів активності (навчання, творчість, праця, спорт** та допоміжне поняття **мистецтво**, що вводиться для випробування, яким з тих чи інших причин важко презентувати логікою їх здоро-

вого глазу поняття «спорт». У такому випадку людина працює не з поняттям «спорт», а з поняттям «мистецтво») та **сфер життєдіяльності (особистий простір, громадське життя, сімейна сфера, дозвілля** з допоміжним поняттям **побут**, як заміник поняття **дозвілля**). Кожне поняття проєктивно випробуванням наділяється розумом та одним із наведених метафор-почуттів.

У методиці застосовані: **стимули** – *вербальні стандартизовані; відповіді* – *закриті типу* «Оцінювання ознаки по заданій шкалі».

1.3. Процедура проведення. Для виконання методики попередньо заготовлюється 2 стандартних бланки: один – стимульний матеріал, другий – для обробки результатів тестування.

1.4. Процедура проведення. Методика виконується у два етапи. На першому етапі випробування має віднести на вершину піраміди з «опорами» **розуму** і якогось із почуттів (**сили, серця, спокою чи сексу**) кожне з запропонованих тестових понять наприклад: «навчання» потребує: «розуму» та ..., скажімо, «спокою». Іншими словами, для здійснення навчання потрібно прикладати *розумових зусиль* і такого стану душі, як розміреність, внутрішня злагодженість, *спокій* душевного стану. Якщо випробування саме так вважає, то він у лівому полі малюнка над третьою зверху вершинною «пірамідою» ставить літеру Н (позначення слова *навчання*). Після рознесення на «вершини» усіх запропонованих понять, відповідних до них літер, переходять до другого етапу виконання методики.

Тепер, на другому етапі тестування треба «виміряти» скільки **«розуму»** і скільки відповідного почуття (чи то **сили**, чи **серця, спокою** чи **сексу** за розгорнутістю цих метафор) міститься у тому понятті, що поставлене на вершині кожної з «пірамідою» (за принципом «градусника» Рубінштейн-Дембо), від нуля основи до 5 балів (вершина), зробити прочерк на кожній «ніжці» піраміди (і на ніжці «розуму», і на ніжці «чуттєвої стихії»).

2. Тематична (змістова) визначеність методики Р-4С

У психолого-педагогічній практиці це – нова діагностична методика, що змістовно орієнтована в екопсихологічну площину вивчення категорії здорового глазу буденної свідомості.

2.1. Предмет інновації полягає у створенні нового методу психометрії буденної свідомості, що орієнтований на вимірювання сенсо-цінносних складових суб'єктивного досвіду на предметі здорового глазу людини.

2.2. Теоретичними положеннями (конструктами), що закладені у якості діагностичних критеріїв, є чуттєво-розумові сенси у наповненні особистісних смислів духовно-душевної сфери та емпіричного досвіду в проєкціях здорового глазу людини щодо реалій власного буття.

3. Основні засоби збору діагностичної інформації

За даною методикою психометрично фіксуються оцінні судження людей стосовно означених тестом сфер життєдіяльності і власної в ній активності. Вимірювання

їх здійснюється шляхом шкалювання у відповідності до заданих тестових процедур і критеріїв.

4. Обґрунтування процедурних складових:

4.1. Інструкції. Кожен вид людської активності, як і сфера життєдіяльності взагалі, потребує розуму і почуттів, але завжди потрібен розум (у кожному з понять буде присутнім цей критерій). **I Етап.** Розмістіть кожне з запропонованих понять на вершину однієї з пірамід (кожне поняття на окрему пірамідку), які «ножками» своїми спираються на розум та якесь одне із почуттів (силу, спокій, серце чи секс). Поняття «спорт» та «дозвілля» допускають їх заміну тими, що у дужках (мистецтво, побут).

II Етап. Визначте скільки якої якості (скільки розуму і скільки відповідного почуття) треба для того поняття, яке ви поставили на вершину і відмітьте прочерком кожен з «ніжок» піраміди (від нуля – основа до 5 балів на вершині).

4.2. Технологія проведення. Методика проводиться індивідуально (можна в групі - фронтально) але з обов'язковим наданням копії бланку-каше кожному випробовуваному.

4.3. Технологія обробки.

1. За всіма тестовими поняттями підраховуються бали з кожного вектора (Р,С) і заносяться у зведену таблицю первинних показників за критеріями чуттєвості. У такий спосіб формується база даних здорового глузду в однорідній групі випробовуваних. Це має особливе значення для аналізу й інтерпретації.

2. Кількісні показники обробляються статистично, шляхом підрахування середніх арифметичних значень, як по горизонталі, так і по вертикалі.

3. Окрім середніх значень за тестовими поняттями підраховуються і середні показники за критеріями «розуму» та «емоцій» (відчуттів) правої і лівої половини (виду активності та сфери життєдіяльності) і записуються ці показники у тій же зведеній таблиці під грифом «ст. відношення».

4. За співвідношенням для кожного поняття визначається відносна доля розумового компоненту та його емоційно-чуттєвої складової у цілісній емкості здорового глузду по видах активності окремо і зі сферами життєдіяльності окремо (збалансованість того й іншого компонентів означає співвідношення 1.0, у долі співвідношень, що перебільшує 1.0, вказує на переваги розуму, менше 1.0 – переваги емоцій і почуттів у здоровому глузді буденної свідомості даної людини).

5. Основні принципи аналізу та інтерпретації

5.1. Змістовним аналізом кількісних показників і співвідношень визначається який вид активності (навчання, творчість, праця, спорт чи/і мистецтво) домінує у здоровому глузді певної категорії випробовуваних. Те саме у сфері життєдіяльності (особистий простір, громадське життя, сімейна сфера, дозволя чи / і побут). Дається змістовна цьому інтерпретація.

5.2. Визначається яка ієрархія почуттєво-емоційних відчуттів за їх змістом в опосередкуваннях здорового глузду феноменологічно (фактично) виступає як домінуюча для певних категорій людей, те саме по відношенню до окремих особистостей у тій самій виборці. Як

то: на першому місці – серце, другому – спокій, на третьому – сила, і на останньому секс. А може по іншому.

5.3. Розведення ієрархії цінностей за сферами життєдіяльності та активності людей у цих сферах.

5. Валідизація.

Методика відповідає основним стандартизаційним вимогам: валідності, достовірності, надійності.

II. Якісна характеристика запропонованого матеріалу

Даний діагностичний матеріал, на думку автора, являє собою проєктивний тип психометричної діагностики з застосуванням прийомів шкалювання та дозволяє виявляти сутнісні уявлення випробовуваних про тестом задані поняття – категорії повсякденної практики (і не тільки, в принципі, допускається інший набір понять) та здійснювати їх шкалювання (кількісні виміри). Методика призначена для використання професійними психологами як у практичних, так і в наукових цілях у сфері екопсихологічних (і не тільки) досліджень. За змістом даний матеріал являє собою психолого-символічну проєкцію семантики запропонованих понять у складі особистісних сенсів індивідуальної свідомості.

III. Адресність розробленої діагностичної методики

Оскільки категорія «здорового глузду» розглядається у складі буденної свідомості екопсихологічного дослідження (див. В.О.Скрібєць), то дана методика діагностично спрямована у сферу екологічної психології. Предметом психодіагностики у даному випадку виступає психосемантична проєкція буденного уявлення про ті чи інші (тестово задані) поняття «життєвої активності» та «сфери життєдіяльності» на рівні повсякденності. Щодо наукових понять методика не валідизувалась.

Методика може використовуватись психологами, організаторами, інтересантами без додаткової підготовки, оскільки дає узагальнену інформацію про суб'єктів діагностування, їх орієнтаційно-ціннісне спрямування, загальне бачення сутності буттєво значимих понять у їх власному життєвому просторі.

Література

1. *Братусь Б.С.* К проблеме нравственного сознания в культуре уходящего века // Вопр. психологии. – 1993. - №1. – С. 6-12.
2. *Вилгонас В. К.* Психология эмоциональных явлений. - М.: Изд-во Моск. ун-та, 1976. - 142 с.
3. *Возняк В.С.* Розсудок, розум, повсякденність // Філософська думка. - 2006. - №5. - С. 3-22.
4. *Зинченко В.П., А.А.Ухтомский* и психология (К 125-летию со дня рождения) // Вопр. психологии. – 2000. - №4. – С. 79-97.
5. *Знаков В.В.* Категории правды и лжи в русской духовной традиции и современной психологии понимания // Вопр. психологии. – 1994. - №2. – С. 55-63.
6. *Леонтьев А.Н.* Деятельность. Сознание. Личность. - М., 1977. - 235–302.
7. *Михайловский Н.К.* Письма о правде и неправде // Соч. в 6 т. – Т.4, СПб, 1987.
8. *Проблема деятельности* в психологии // Тезисы докладов на 5 Всесоюзном съезде Общества психологов. – 1977. – 204 с.

9. Сепетий Д.П. Діалектика versus метафізика: переоцінка ділеми // Філософська думка. – 2006. - №4. – С. 56-75.
10. Скребець В.О. Екологічна психологія у віддалених наслідках екологічної катастрофи. Монографія. – К.: Вид. Дім «Слово», 2004. – 440 с.
11. Скребець В.О. Особливості екологічної свідомості в умовах наслідків техногенної катастрофи. Дис. докт. психол. наук. – К., 2006. – 441 с.

ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОФЕСІЙНО-ВАЖЛИВИХ ІНДИВІДУАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНИХ ЯКОСТЕЙ КАНДИДАТІВ ДО УЧАСТІ В МІЖНАРОДНИХ МИРОТВОРЧИХ ОПЕРАЦІЯХ

Спринчук С. В.

Київський національний університет внутрішніх справ, аґонкт докторантури та аґонктури, м. Київ, Україна

В статті надано результати досліджень професійно-важливих індивідуально-психологічних якостей кандидатів до участі в міжнародних миротворчих операціях з числа працівників ОВС України. Посилаючись на отримані дані складено опис провідних професійно-важливих якостей, сприяючих професійному зростанню та знижуючих ефективність службово-бойової діяльності, а також провідні ставлення особистості, що спонукатимуть прагнути досягнення успіху в миротворчій діяльності.

Ключові слова: професійно-важливі якості, миротворець, міжнародні миротворчі операції.

Психологічні особливості розвитку людини та її поведінки в екстремальних умовах упродовж тривалого часу всебічно вивчалась вітчизняними та зарубіжними науковцями. Так, представники концепції психічного розвитку, відповідно до якої психіка людини формується в діяльності та значною мірою є її продуктом (С.Л. Рубінштейн, Л.С. Выготський, О.М. Леонтьев та інші), вважали, що вивчення особливостей екстремальної діяльності, її структури, цілей, психічної регуляції її динаміки відкриває виняткові можливості для психологічного пізнання [4], [6], [16].

При розгляді особистісного підходу до всіх психологічних проблем, В.М. Мясіщев акцентував на значимості функціональних можливостей особистості, як у процесі, так і в кінцевому результаті реалізації відносин у трудовій діяльності людей [12]. Виходячи з цього, психологічні прояви людини під час професійної діяльності, у тому числі і в екстремальних умовах, варто відшукувати в самих людях, закономірностях їх індивідуально-психічного розвитку і потенціалу. Зміни, які переживає людина протягом життя, є результатом сукупного впливу біологічних, психологічних, соціальних, історичних та еволюційних факторів, а також залежать від часу їх впливів [3].

На думку В.О. Лефтерова, для всебічного розгляду предмета дослідження, якісного виконання поставленої мети щодо науково-практичної розробки особистісного та професійного розвитку фахівців екстремального профілю діяльності засобами психологічного тренінгу ми вважаємо за необхідне окремо розглянути концептуальні підходи, що існують у психології до особистісного та професійного розвитку, сучасний стан шляхів і засобів психосоціального розвитку фахівця, а також особливі умови діяльності фахівців небезпечних професій та науково-прикладні питання щодо їх особистісно-професійного розвитку [10].

Згідно з Державним класифікатором професій України, розробленим відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 04.05.1993 р. №326 „Про концепцію побудови національної статистики України та Державну програму переходу на міжнародну систему обліку і статистики” робота - це певні завдання та обов'язки, що виконані, виконуються, чи повинні бути виконані однією особою; професія - це здатність виконувати подібні роботи, які вимагають від особи певної кваліфікації; спеціальність — це підтип професії, що визначається дальшим розподілом праці у її межах [5].

У науковій літературі професіографія — це наука, предметом вивчення якої є професії та їх класифікація. Термін „професіографія” походить від латинського „професіо” - постійна спеціальність, яка слугує джерелом існування, та грецького „графо” - пишу. Поняття професіографія включає професіографічне дослідження та його результат - професіограму. На думку Ю.П. Поваренкова професіографія є симбіозом двох наук професіології та психології праці [15].

Професіографія описує професії і спеціальності людини. Вся робота по профорієнтації та профвідбору ґрунтується на даних професіографії та психодіагностики.

Професіографія включає в себе збір даних про професію та опис її організаційних принципів та матеріальної бази.

З точки зору Л.І. Анциферової професіографія - це вивчення, розкриття психологічної основи та психологічного опису кожного виду певної трудової діяльності [1].

Ми поділяємо позицію провідних науковців, що в залежності від цілей дослідження професіографія містить дані про процес роботи, відомості про необхідну професіональну підготовку, гігієнічні та фізіологічні особливості, медичні протипоказання, перспективи професіонально кваліфікаційного зросту, економічні дані.